

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی

سری گزارش های تحلیلی اقتصاد استان خراسان جنوبی

عنوان گزارش

بررسی وضعیت و عملکرد گمرک ماهیرود

و چالش ها و مشکلات مبتلابه

معاونت اقتصادی - اردیبهشت ماه ۱۴۰۰

به نام خدا

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش	بررسی وضعیت و عملکرد گمرک ماهیرود و چالش ها و مشکلات مبتلابه
مجری	اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی
مدیر طرح	محمد بهروزی
همکاران	حسین شرفی، امین خادم
تاریخ انتشار	۱۴۰۰/۰۲/۱۲

فهرست مطالب

۴	چکیده
۵	مقدمه
۵	تعریف واژگان
۶	روش شناسی
۶	پیشینه پژوهش
۷	بررسی وضعیت عملکرد گمرک ماهیرود
۷	ارزش و وزن صادرات و واردات قطعی
۹	صادرات موضوع ماده ۱۱۶ قانون امور گمرکی
۹	ترانزیت خارجی
۱۰	خدمات مسافری
۱۱	بررسی چالش ها و مشکلات توسعه صادرات از طریق بازارچه مرزی ماهیرود
۱۲	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۴	منابع و مآخذ

فهرست جداول

۷	جدول ۱. ارزش و وزن صادرات و واردات قطعی گمرک ماهیرود
۷	جدول ۲. اقلام عمده صادراتی از گمرک ماهیرود
۹	جدول ۳. ارزش و وزن صادرات ماده ۱۱۶ گمرک ماهیرود
۱۰	جدول ۴. تعداد کامیون و وزن کالاهای ترانزیتی از مرز ماهیرود
۱۱	جدول ۵. تعداد مسافر ورودی و خروجی گمرک ماهیرود

فهرست نمودارها

۸	نمودار ۱. ارزش صادرات قطعی گمرک ماهیرود
۸	نمودار ۲. ارزش واردات قطعی گمرک ماهیرود
۹	نمودار ۳. ارزش صادرات ماده ۱۱۶ گمرک ماهیرود
۱۰	نمودار ۴. تعداد کامیون ترانزیتی از مرز ماهیرود
۱۱	نمودار ۵. تعداد مسافر ورودی و خروجی گمرک ماهیرود

چکیده

بازارچه ماهیرود به عنوان یکی از مهمترین بازارچه های مرزی فعال در کشور به خصوص در زمینه تجارت با افغانستان، حجم تبادلات آن در حدی است که در ایامی از سال به عنوان پرکارترین بازارچه مرزی کشور نیز محسوب می گردد. لذا در این مطالعه به بررسی وضعیت و عملکرد گمرک ماهیرود و چالش ها و مشکلات مبتلا به پرداخته شده است. بررسی ها نشان می دهد علیرغم اینکه ارزش صادرات قطعی گمرک ماهیرود از سال ۱۳۹۴ تا سال ۱۳۹۷ در حال کاهش بوده، اما از سال ۱۳۹۸ مجدداً روند افزایشی خود را آغاز نموده بطوریکه در ده ماهه سال ۱۳۹۹ به ۸۶.۷ میلیون دلار رسیده است. ارزش صادرات موضوع ماده ۱۱۶ از گمرک ماهیرود نیز در ده ماهه سال ۱۳۹۹ روند افزایشی را تجربه نموده است. همچنین، ترانزیت خارجی در ده ماهه سال ۱۳۹۹ با یک جهش چشمگیر به ۵,۲۳۱ کامیون با وزن ۱۶۱ هزار تن افزایش یافته است که علت آن اخذ مجوز ترانزیت خارجی ۲۱ گروه کالایی برای مرز ماهیرود و نیز راه اندازی منطقه ویژه ماهیرود و آغاز عملیات ترانشیپ سوخت می باشد. به منظور توسعه و رونق بیشتر تجارت خارجی از طریق مرز ماهیرود، می بایست ضمن توسعه امکانات و زیرساخت های بازارچه مرزی، افزایش هماهنگی و همکاری دستگاه ها و سازمان های ذیربط و استفاده از ظرفیت دیپلماسی در این خصوص نیز مد نظر قرار گیرد.

مقدمه

حوزه فعالیت گمرکات خراسان جنوبی در حال حاضر شامل: گمرک بیرجند؛ مرز رسمی گمرکی ماهیرود (میل ۷۸)؛ بازارچه یزدان؛ بازارچه مرزی دوکوهانه نهبندان و بازارچه مرزی گلورده (میل ۷۳) می باشد. گمرک مرزی ماهیرود در آبان ماه ۱۳۸۴ در سفر استانی ریاست جمهوری وقت به خراسان جنوبی به تصویب رسید و در اردیبهشت ماه ۱۳۸۶ با حضور مقامات ایران و افغانستان عملیاتی و در تیرماه سال ۱۳۸۸ با انجام صادرات قطعی به بهره برداری رسید.

بازارچه ماهیرود (میل ۷۸) نیز در فاصله ۱۴۵ کیلومتری شهر سربیشه و در فاصله ۲۱۰ کیلومتری مرکز استان خراسان جنوبی واقع گردیده است. نزدیک ترین شهر کشور افغانستان به این بازارچه، شهر فراه با فاصله ۱۲۰ کیلومتری می باشد. این بازارچه مرزی در تاریخ ۱۳۸۸/۰۴/۳۱ به طور رسمی شروع به فعالیت نموده و با توجه به موقعیت ویژه بازارچه و همجواری آن با گمرک ماهیرود، راه ارتباطی مناسب داخل کشور و راه مناسب تا فراه و استقرار گمرک ابونصر فراهی کشور افغانستان، آینده بسیار روشنی را برای این بازارچه به ارمغان خواهد آورد. عمده کالاهای صادراتی از طریق بازارچه ماهیرود به کشور افغانستان شامل گازوئیل، سیمان، نمک، سنگ گرانیت، صیفی جات و کاشی می باشد. همچنین عمده کالاهای وارداتی از این بازارچه شامل دام زنده و شاهدانه بوداده می باشد. بازارچه ماهیرود از امکانات بسیار خوبی برخوردار می باشد از قبیل: پنج باب انبار ۵۰۰ تنی و یک باب انبار ۴۰۰۰ تنی، ۴۰ باب غرفه تجاری، ۳۰۰ مترمربع ساختمان اداری، باسکول ۶۰ تنی، مهمانسرای مجهز، مسجد، جایگاه عرضه سوخت، سردخانه، تلفن ثابت و همراه، جایگاه سیلندر پر کنی گاز مایع، نانوائی، رستوران، برق، ساختمان اداری، ساختمان درب ورود و خروج، ساختمان تخلیه و بارگیری، فضای سبز، پارکینگ خودرو، بجه بانک ملی ایران و دستگاه خودپرداز. در سال ۱۳۹۸، نصب سامانه RFID، احداث متحدات مورد نیاز از جمله انبار ملزومات، انبار نمونه های شاهد و احداث دیوار محوطه X-ray، از مهمترین اقدامات اجرایی انجام شده در گمرک ماهیرود بوده است. در حال حاضر بازارچه ماهیرود تنها بازارچه فعال استان به شمار می رود و حجم تبادلات آن در حدی است که در ایامی از سال به عنوان پرکارترین بازارچه مرزی کشور نیز محسوب می گردد.

تعریف واژگان

بازارچه مرزی: مطابق ماده ۴ قانون ساماندهی مبادلات مرزی، بازارچه مرزی محوطه ای محصور واقع در نقاط مرزی است که مطابق با استانداردهای تعیین شده توسط دولت، به صورت مستقل یا در قالب تفاهم نامه منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای همجوار تأسیس می شود و در آنجا با حضور نماینده گمرک، تشریفات ترخیص کالای مجاز برای مبادلات مرزی صورت می گیرد. مرزنشینان می توانند کالاها و محصولات مجاز را با رعایت مواد این قانون در بازارچه های مشترک مرزی استان مبادله نمایند.

صادرات قطعی: عبارتست از ارسال کالا به خارج از قلمرو گمرکی کشور به منظور فروش یا مصرف در کشورهای خارجی؛ با رعایت قوانین و مقررات موجود.

واردات قطعی: ورود قطعی کالا رویه‌ای گمرکی می‌باشد که طبق آن کالاهای وارداتی برای استفاده در داخل محدوده گمرکی با پرداخت حق ورودی و هزینه های انجام خدمات گمرکی و با انجام کلیه تشریفات، ترخیص می‌شوند. حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض در صورت تعلق، فقط از واردات قطعی دریافت شده که به تشریفات که برای واردات قطعی صورت می‌گیرد، تشریفات قطعی کالا گفته می‌شود.

روش شناسی

در تحقیق حاضر، وضعیت گمرک و بازارچه مرزی ماهیرود واقع در استان خراسان جنوبی به همراه مشکلات و چالش های آن به روش مطالعه کتابخانه ای و با استفاده از آمار و اطلاعات دریافتی از اداره کل گمرکات استان مورد بررسی قرار گرفته و راهکارهای برون رفت از چالش ها به بحث و بررسی گذاشته شده است.

پیشینه پژوهش

اسکندری ثانی و رضائی (۱۳۹۶) در مطالعه ای به ارزیابی و اولویت بندی مؤلفه‌های اثرگذار در شکوفایی شهرهای مرزی استان خراسان جنوبی پرداختند. بر اساس این مطالعه، مؤلفه‌های اثرگذار در تحقق شکوفایی شهری در شهرهای مرزی شامل امنیت، برابری و شمول اجتماعی، بهره‌وری، پایداری محیطی، زیرساخت‌ها و کیفیت زندگی می‌باشد. جهت تعیین شاخص‌ها از روش دلفی استفاده شده و تعداد ۲۰ پرسشنامه توسط متخصصین تکمیل و جهت وزن دهی مؤلفه‌ها از روش تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده گردیده است. در این بین مؤلفه بهره‌وری کم‌ترین و امنیت بیشترین وزن و همچنین در رابطه با سطح‌بندی میزان شکوفایی شهرهای مورد مطالعه، شهر سربیشه بالاترین و شوسف پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. بر اساس نتایج تحقیق، جهت نیل به امر شکوفایی شهری در مناطق مرزی می‌بایست در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌ها به سطوح مختلف توجه شده و هدف والا که افزایش سطح رفاه و کاهش نابرابری‌های فضایی می‌باشد، دنبال گردد. در این صورت توسعه همه‌جانبه مناطق مرزی را شاهد خواهیم بود.

متقی و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «تحلیل فضایی توسعه نواحی مرزی شرق کشور مورد: دهستان های مرزی استان خراسان جنوبی» به این نتیجه دست یافته‌اند که سازمان فضایی در دهستان‌های مرزی استان خراسان جنوبی، به شدت نامتوازن و نامتجانس است. همچنین این تحقیق با استفاده ۲۳ شاخص از شاخص‌های توسعه پایدار، به این نتیجه دست یافته است که هیچ کدام از دهستان‌های مرزی استان خراسان جنوبی از حداقل شاخص‌های توسعه پایدار برخوردار نیستند.

بررسی وضعیت عملکرد گمرک ماهیرود

ارزش و وزن صادرات و واردات قطعی

ارزش صادرات قطعی گمرک ماهیرود از سال ۱۳۹۴ تا سال ۱۳۹۷ در حال کاهش بوده، بطوریکه از ۱۳۵ میلیون دلار در سال ۱۳۹۴ به ۷۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۷ رسیده ولی پس از آن روند افزایشی را آغاز نموده و در سال ۱۳۹۸ به ۸۷.۲ و در ده ماهه سال ۱۳۹۹ به ۸۶.۷ میلیون دلار رسیده است که اجرای برنامه توسعه صادرات خروجی از مرزهای استان در سال ۱۳۹۸ را می توان از جمله دلایل آن برشمرد (جدول ۱). با این حال، وزن کالاهای صادراتی گمرک ماهیرود به طور میانگین طی این مدت در حال افزایش بوده است زیرا از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ سیمان به عنوان عمده ترین کالای صادراتی این گمرک بوده که دارای وزن زیاد و ارزش به نسبت کمتری است. همچنین در سال ۱۳۹۹، صیفی جات عمده ترین کالای صادراتی بوده است (جدول ۲).

جدول ۱. ارزش و وزن صادرات و واردات قطعی گمرک ماهیرود

رویه گمرکی	سال	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)
صادرات قطعی	۱۳۹۴	۱۳۵,۱۱۲	۴۵۴,۸۵۳
	۱۳۹۵	۱۱۳,۲۲۲	۴۴۵,۸۰۳
	۱۳۹۶	۸۶,۲۸۷	۶۴۱,۳۳۵
	۱۳۹۷	۷۶,۰۸۰	۶۲۷,۳۸۸
	۱۳۹۸	۸۷,۱۷۲	۱,۱۹۸,۲۱۳
	۱۰ماهه ۹۹	۸۶,۷۰۱	۱,۱۴۵,۲۲۲
واردات قطعی	۱۳۹۴	۰	۰
	۱۳۹۵	۳۸۳	۴۵۰
	۱۳۹۶	۳۴۰	۲۹۵
	۱۳۹۷	۱۴۱	۱۸۹
	۱۳۹۸	۱,۰۲۱	۱,۱۲۶
	۱۰ماهه ۹۹	۶۵	۱۶۸

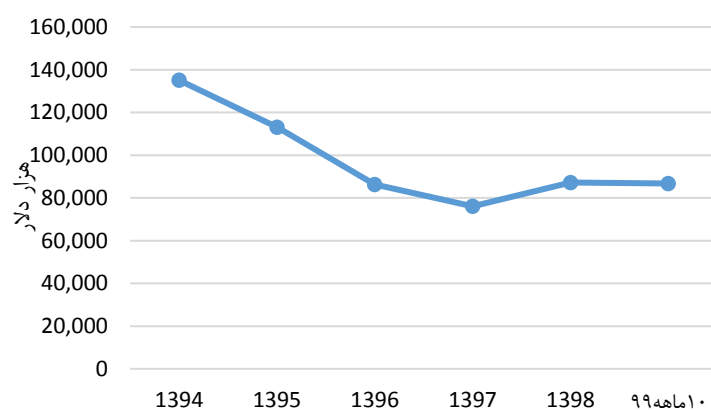
ماخذ: اداره کل گمرکات استان

جدول ۲. اقلام عمده صادراتی از گمرک ماهیرود

سال	اقلام عمده صادراتی
۱۳۹۴	هیدروکربن سبک- سیمان- هیدروکربن سنگین- کاشی و سرامیک- گازوئیل
۱۳۹۵	هیدروکربن سبک- کاشی و سرامیک- سیمان- گازوئیل- هیدروکربن سنگین
۱۳۹۶	سیمان- کاشی و سرامیک- گازوئیل- هیدروکربن سبک- رب گوجه فرنگی
۱۳۹۷	سیمان- کاشی و سرامیک- گازوئیل- هیدروکربن حاصل از بازیافت خاک های مستعمل رنگ بر- روغن سوخت تقطیری

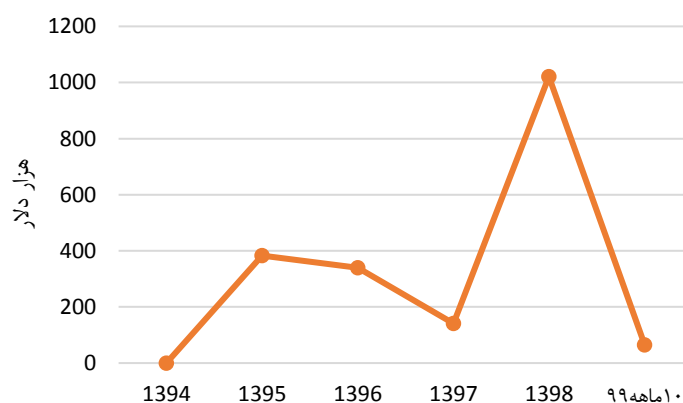
سیمان - گازوئیل - هیدروکربن حاصل از بازیافت خاک های مستعمل رنگ بر - روغن سوخت تقطیری - صیفی جات	۱۳۹۸
صیفی جات - روغن سوخت تقطیری - هیدروکربن حاصل از بازیافت خاک های مستعمل رنگ بر - گازوئیل - سیمان	۹۹ ماهه ۱۰

ماخذ: اداره کل گمرکات استان

نمودار ۱. ارزش صادرات قطعی گمرک ماهیرود

واردات قطعی انجام شده از گمرک ماهیرود در مقایسه با صادرات، ارزش و وزن بسیار کمتری را به خود اختصاص داده و دارای نوساناتی نیز بوده است. در سال ۱۳۹۴ این گمرک وارداتی نداشته ولی در سال ۱۳۹۵ ارزش واردات قطعی آن به ۳۸۳ هزار دلار رسیده و پس از یک سیر نزولی به ۱۴۱ هزار دلار در سال ۱۳۹۷ رسیده است. سپس با یک جهش به ۱,۰۲۱ هزار دلار در سال ۱۳۹۸ رسیده و در ده ماهه سال ۱۳۹۹ به ۶۵ هزار دلار کاهش یافته است. وزن کالاهای وارداتی نیز از الگوی مشابهی پیروی نموده است (نمودار ۲).

نمودار ۲. ارزش واردات قطعی گمرک ماهیرود

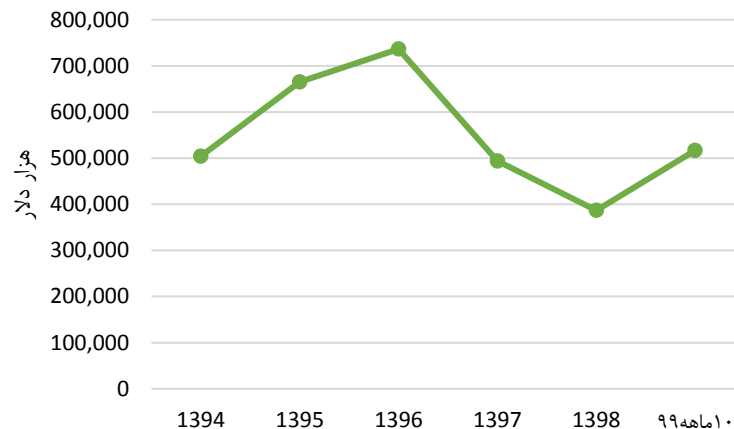
صادرات موضوع ماده ۱۱۶ قانون امور گمرکی

ارزش صادرات موضوع ماده ۱۱۶ گمرک ماهیرود از سال ۱۳۹۴ تا سال ۱۳۹۶ روند نزولی را پیموده بطوریکه از ۵۰۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۴ به ۷۳۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ رسیده؛ ولی پس از آن تا سال ۱۳۹۸ کاهش را تجربه نموده و در این سال به ۳۸۷ میلیون دلار تقلیل یافته است. با این حال در ده ماهه سال ۱۳۹۹ با یک جهش به ۵۱۷ میلیون دلار افزایش یافته است (جدول و نمودار ۳).

جدول ۳. ارزش و وزن صادرات ماده ۱۱۶ گمرک ماهیرود

سال	صادرات ماده ۱۱۶	
	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)
۱۳۹۴	۵۰۴,۱۳۸	۱,۱۵۱,۲۳۱
۱۳۹۵	۶۶۵,۱۱۹	۲,۶۸۴,۳۰۶
۱۳۹۶	۷۳۶,۳۷۷	۲,۱۵۲,۶۰۰
۱۳۹۷	۴۹۳,۶۳۵	۱,۶۰۴,۷۶۶
۱۳۹۸	۳۸۶,۷۴۴	۱,۳۶۹,۷۴۲
۱۰ ماهه ۹۹	۵۱۶,۵۵۵	۱,۵۵۵,۹۶۲

ماخذ: اداره کل گمرکات استان

نمودار ۳. ارزش صادرات ماده ۱۱۶ گمرک ماهیرود

ترانزیت خارجی

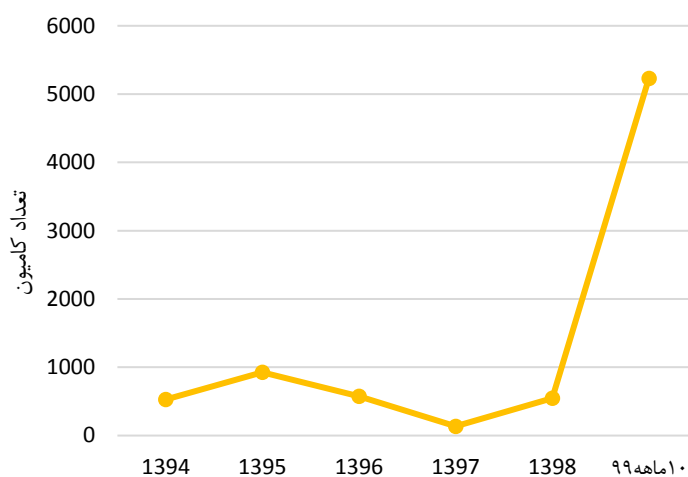
تعداد کامیون های حمل کالاهای ترانزیتی عبوری از مرز ماهیرود طی افت و خیزهایی از ۵۲۷ کامیون با وزن ۱۳ هزار تن در سال ۱۳۹۴ به ۵۴۵ کامیون با وزن ۱۶ هزار تن در سال ۱۳۹۸ رسیده، ضمن اینکه در همه سال های این دوره کمتر از هزار کامیون در سال بوده است. در ده ماهه سال ۱۳۹۹ اما این شاخص با یک جهش چشمگیر به

۵,۲۳۱ کامیون با وزن ۱۶۱ هزار تن افزایش یافته است که علت آن اخذ مجوز ترانزیت خارجی ۲۱ گروه کالایی برای مرز ماهیرود و نیز راه اندازی منطقه ویژه ماهیرود و آغاز عملیات ترانشیپ سوخت می باشد (جدول و نمودار ۴).

جدول ۴. تعداد کامیون و وزن کالاهای ترانزیتی از مرز ماهیرود

ترانزیت خارجی		سال
وزن (تن)	تعداد کامیون	
۱۲,۹۶۷	۵۲۷	۱۳۹۴
۲۲,۲۷۱	۹۲۶	۱۳۹۵
۱۵,۰۰۹	۵۷۵	۱۳۹۶
۳,۰۰۲	۱۳۶	۱۳۹۷
۱۵,۸۴۵	۵۴۵	۱۳۹۸
۱۶۱,۲۱۲	۵,۲۳۱	۹۹ماهه۱۰

ماخذ: اداره کل گمرکات استان

نمودار ۴. تعداد کامیون ترانزیتی از مرز ماهیرود

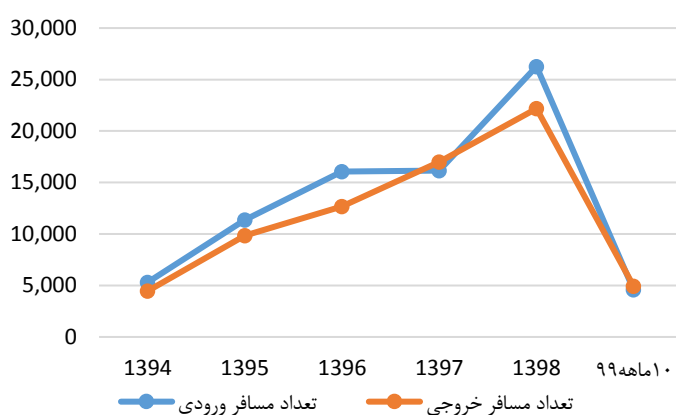
خدمات مسافری

تعداد مسافران ورودی و خروجی از گمرک ماهیرود که به آنها خدمات گمرکی ارائه و تشریفات مسافری امور گمرکی انجام شده؛ طی دوره ۹۸-۱۳۹۴ بطور سالانه در حال افزایش بوده؛ بطوریکه تعداد مسافران ورودی از ۵,۲۹۵ نفر در سال ۱۳۹۴ به ۲۶,۲۷۱ نفر در سال ۱۳۹۸ و تعداد مسافران خروجی از ۴,۴۶۱ نفر به ۲۲,۱۷۸ نفر طی همین دوره افزایش یافته است.

طی ده ماهه سال ۱۳۹۹ نیز به ۴,۵۷۹ مسافر ورودی و ۴,۹۲۴ مسافر خروجی در مرز ماهیرود خدمات گمرکی ارائه و تشریفات مسافری انجام شده که نسبت به سال های قبل کاهش چشمگیر نشان می دهد و ناشی از اعمال محدودیت های ناشی از شیوع بیماری کرونا بوده است (جدول و نمودار ۵).

جدول ۵. تعداد مسافر ورودی و خروجی گمرک ماهیرود

سال	تعداد مسافر	
	ورودی	خروجی
۱۳۹۴	۵,۲۹۵	۴,۴۶۱
۱۳۹۵	۱۱,۳۸۰	۹,۸۳۱
۱۳۹۶	۱۶,۰۶۹	۱۲,۶۸۵
۱۳۹۷	۱۶,۱۶۳	۱۶,۹۹۸
۱۳۹۸	۲۶,۲۷۱	۲۲,۱۷۸
۹۹ماهه ۱۰	۴,۵۷۹	۴,۹۲۴

نمودار ۵. تعداد مسافر ورودی و خروجی گمرک ماهیرود

بررسی چالش ها و مشکلات توسعه صادرات از طریق بازارچه مرزی ماهیرود

یکی از موانع توسعه صادرات استان؛ فراهم نبودن زیرساخت های گمرکی در مرزهای استان می باشد. برای بسط و توسعه همکاری تجاری بین دو کشور ایران و افغانستان ضروری است برنامه ایجاد و توسعه زیرساختهای لازم در منطقه ویژه ماهیرود و بازارچه های مرزی استان از جمله ساخت جاده ماهیرود (جاده مواصلاتی بین بیرجند و شهر فراه)، ایجاد دفتر صدور روادید، راه اندازی صرافی، احداث مجتمع خدماتی و رفاهی، تامین برق، استقرار آزمایشگاه، افزایش نیروی انسانی گمرک و تامین مسکن کارکنان در دستور کار قرار گیرد. قابل ذکر است که ساخت جاده جاده مواصلاتی بین بیرجند و شهر فراه که نقش مهمی در توسعه ترانزیت دارد، سالهاست که به علت عدم تامین بودجه توسط وزارت راه و شهرسازی، به تاخیر افتاده است که در این خصوص نیاز است بودجه کافی تخصیص پیدا کند.

مشکلات انتقال پول و دریافت آن از دیگر مشکلات تجار دو طرف می باشد. به دلیل فقدان ارتباط بانکی بانک های دو کشور و خلأ موجود، نقل و انتقال پول از طریق صرافی ها و گاهاً صرافی های غیر مجاز صورت می گیرد و کارمزدهایی که توسط صرافان از تجار گرفته می شود، در برخی موارد از سود حاصل از مبادله اقتصادی نیز بیشتر است. با توجه به اینکه صادرات از طرف ایران بیشتر بوده و برگشت پول از طرف افغانستان به ایران، این موضوع به

ضرر تجار ایرانی تمام می شود. ضعف دیگر، فعال نبودن نمایندگی وزارت خارجه در استان است، فعالیت این نمایندگی می تواند نقش مهمی در توسعه صادرات استان ایفا نماید و ایجاد منافع متقابل و منطقی برای دو طرف تجاری به همراه داشته باشد.

یکی از دیگر عواملی که تاکنون استان خراسان جنوبی نتوانسته از ظرفیت های تجاری، صنعتی و معدنی کشور افغانستان به خوبی استفاده کند، عدم توسعه صنعتی استان خراسان جنوبی و در واقع رکود به وجود آمده در بخش صنعت این استان است. از معضلات استان، نبود صنایع پیشرفته تبدیلی در بخش کشاورزی و مواد معدنی است که منجر به فروش خام مواد معدنی و محصولات فرآوری نشده در بخش کشاورزی در این استان شده است. سرمایه گذاران در حوزه معدن و کشاورزی می توانند با سرمایه گذاری در این استان علاوه بر استفاده از منابع و پتانسیل های موجود در استان برای تکمیل زنجیره ارزش افزوده، تولیدات کشاورزی و دامی کشور افغانستان و همچنین مواد معدنی و کانی های فلزی و غیرفلزی افغانستان را وارد و در واحدهای صنعتی به خصوص در منطقه ویژه اقتصادی به لحاظ کاهش هزینه های واردات و صادرات، فرآوری، تولید و بسته بندی و برندسازی کرده و به افغانستان و سایر کشورها صادر نمایند. نهایتاً، ممنوعیت صادرات برخی کالاهای اساسی از کشور و استان به جهت اولویت تامین نیاز داخل نیز از موانع دیگر توسعه تجارت خارجی به کشور افغانستان می باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

با وجود فرصت های فراوانی از جمله قرار گرفتن استان در مسیر بزرگراه آسیایی، وجود بازار مصرف بالقوه در افغانستان، تشابهات فرهنگی و روابط سیاسی نسبتاً مطلوب بین ایران و افغانستان؛ تهدیداتی نیز در این زمینه وجود دارد؛ عدم ثبات در تصمیمات مرتبط با تجارت خارجی در افغانستان به دلیل نبود دولت مرکزی مقتدر در این کشور و اعمال برخی محدودیت ها جهت ورود بعضی کالاهای ایرانی در بازه های زمانی مختلف از آن جمله اند. همچنین؛ تغییرات مستمر مدیریتی در گمرک ابونصر فراهی افغانستان موجب عدم امکان برنامه ریزی مناسب از سوی تجار می گردد. علاوه بر این، نفوذ سیاسی آمریکا در افغانستان و ایجاد مانع در روابط تجاری فیما بین و وجود تحریم های سیاسی - اقتصادی بر علیه کشورمان نیز مزید بر علت شده است. استفاده صحیح از فرصت های ذکر شده و به حداقل رساندن نقش تهدیدات در مسیر توسعه تجارت با افغانستان جز در سایه مدیریت و برنامه ریزی اصولی و بهره گیری از ظرفیت های موجود میسر نخواهد شد.

پیشنهادهای ذیل جهت استفاده از ظرفیت بازارچه مرزی ماهیرود در راستای توسعه صادرات استان و بهبود وضعیت معیشت جامعه محلی ساکن منطقه مرزی ماهیرود ارائه می گردد:

- با توجه به رشد قابل ملاحظه ترانزیت از مرز ماهیرود، می بایست الزامات و تسهیلات لازم جهت توسعه مشاغل مرتبط با ارائه خدمات به رانندگان مانند احداث مجتمع های خدماتی رفاهی بین راهی و همچنین مراکز ارائه خدمات خودرویی مورد نیاز با تاکید بر استفاده از نیروهای بومی منطقه مرزی؛ فراهم گردد.

- گسترش فعالیت‌های تولیدی کوچک مقیاس مطابق با ویژگی‌های انسانی و محیطی منطقه از جمله صنایع فرآوری محصولات کشاورزی، صنایع دستی و ... می‌تواند از طریق صادرات محصولات به کشورهای همجوار و به ویژه افغانستان مسئله اشتغال‌زایی خانوارهای روستایی را تا حدودی برطرف نماید.
- صدور بخشنامه‌های متعدد و گاهی غیرشفاف جهت اعمال ممنوعیت و یا محدودیت صادرات، یکی از مهمترین مشکلاتی است که باعث کاهش انگیزه صادرکنندگان می‌گردد. اصلاح قوانین و رویه‌های گمرکی از جمله لغو یا اصلاح پیمان سپاری ارزی، حذف صادرات اجباری از مرزنشینان، افزایش سقف صادرات مجاز مجموع بازارچه‌های مرزی استان و لغو رویه واردات در قبال صادرات و حذف ماده ۱۱ آیین نامه اجرای قانون ساماندهی مبادلات مرزی در راستای بهبود فضای کسب و کار با هدف توسعه مناطق مرزی می‌بایست در دستور کار قرار گیرد. تسهیل فرآیند بازگشت ارز حاصل از صادرات باید به نحوی صورت گیرد که صادرکنندگان با اشتیاق و داوطلبانه نسبت به برگشت ارز حاصل از صادرات اقدام نمایند.
- براساس ماده ۲۳ قانون احکام دائمی کشور و تبصره‌های آن؛ به غیر از کالاهایی که برای آن یارانه پرداخت می‌گردد، نباید جهت تنظیم بازار داخلی؛ محدودیت و یا ممنوعیتی برای صادرات ایجاد شود که طی یکی دو سال اخیر، بسیاری از کالاهایی که دولت بابت آنها هیچ یارانه‌ای پرداخت نمی‌کند نیز مشمول ممنوعیت و یا محدودیت گردیده‌اند که این باعث از دست دادن بازار بین‌المللی تجار و صادرکنندگان می‌گردد. بنابراین، اجرای دقیق و کامل ماده قانونی مذکور می‌تواند موجب توسعه صادرات استان گردد.
- جهت توسعه صادرات و رونق بازارچه‌های مرزی استان خصوصاً با کشور افغانستان نیاز است روابط تجاری بین دو کشور دو سویه شود، تحقق این امر از طریق امکان واردات از کشور افغانستان مانند واردات برخی محصولات کشاورزی و ... برای تاجر افغانی میسر می‌گردد. تفویض اختیار واردات کالا از کشور افغانستان به استان بویژه محصولات کشاورزی جهت رفع نیاز واحدهای تولیدی و ایجاد صنایع تبدیلی در منطقه ویژه اقتصادی باید مورد توجه قرار گیرد.
- ایجاد و توسعه زیرساخت سیستم تبادل مالی بین استان و کشور افغانستان و ایجاد صرافی در مرز ماهیرود در راستای تسهیل مراودات تجاری استان با کشور افغانستان؛
- توسعه و بهبود امکانات حمل و نقل جاده‌ای با توجه به حجم بالای صادرات به کشور افغانستان و تردد روزانه مسافران و کامیون‌ها و عریض نمودن جاده‌های ارتباطی در مرز ماهیرود؛
- لزوم هماهنگی و همکاری بیشتر دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط، مناطق ویژه و بازارچه‌های مرزی در راستای اجرای ماده ۱۲ قانون امور گمرکی و مدیریت واحدهای مرزی به جهت روان سازی، تسهیل، ساماندهی و استانداردسازی امور تخصصی در امر صادرات، واردات و ترانزیت کالا و مسافر و اجرای مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی و گمرکی؛
- مذاکره با مقامات کشور افغانستان برای گسترش مبادلات تجاری و گسترش مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی؛

- برگزاری نشست های مشترک اقتصادی با کشور افغانستان با همکاری و هماهنگی بیشتر اتاق های بازرگانی دو طرف و برگزاری نمایشگاه های محصولات تولیدی و فرصت های سرمایه گذاری.
- بسیاری از واحدهای تولیدی بخصوص تولید کنندگان صنعت سیمان، به دلیل قطعی گاز و عدم در اختیار قرار گرفتن به موقع سوخت جایگزین گاه ها نمی توانند با تمام ظرفیت تولید نمایند و این مسئله نه تنها بر صادرات اثر گذاشته، بلکه تامین بازار داخلی را نیز دچار چالش نموده است. بنابراین، توجه به مسائل و مشکلات واحدهای تولیدی از جمله تامین سوخت جایگزین در جهت عدم تعطیلی این واحدها و توسعه صادرات استان موثر خواهد بود.

منابع و مآخذ

۱. اسکندری ثانی، محمد و رضائی، ابراهیم. (۱۳۹۶). ارزیابی و اولویت بندی مؤلفه های اثرگذار در شکوفایی شهرهای مرزی استان خراسان جنوبی. فصلنامه پژوهشها و سیاستهای توسعه پایدار، شماره ۳۱
۲. بذرافشان، جواد و طولابی نژاد، مهرشاد. (۱۳۹۷). ارزیابی عملکرد بازارچه های مرزی بر ارتقای سطح معیشت خانوارهای روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: بازارچه مرزی پیشین). فصلنامه پژوهشها و سیاستهای توسعه پایدار، شماره ۳۱
۳. پیشگاهی فرد، ز.، میرزاده کوهشاهی، م. (۱۳۹۳). تبیین عوامل مؤثر در بحران زایی و مدیریت مرزهای ایران و پاکستان، جغرافیا و توسعه، (۳) ۳۶، ۸۰-۶۱.
۴. حکمت نیا، ح.، موسوی، م.ن. (۱۳۸۳). بررسی و تحلیل روند تغییرات سطوح توسعه و نابرابری های ناحیه ای در استان یزد، فصلنامه جغرافیا و توسعه، (۲) ۱۲، ۱۰۱-۱۱۲.
۵. زاهدی اصل، م. (۱۳۸۱). مبانی رفاه اجتماعی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول، ۳۱۲ صفحه.
۶. سالنامه آماری استان خراسان جنوبی. (۱۳۹۴). زیرگروه شاخص های بهداشتی به تفکیک شهرستان، مرکز آمار ایران
۷. شکویی، ح. (۱۳۸۴). اندیشه های نو در فلسفه جغرافیا: جلد دوم، فلسفه های محیطی و مکتب های جغرافیایی، انتشارات گیتاشناسی، چاپ دوم، ۳۰۴ صفحه.
۸. ضرابی، ا.، شیخ بیگلر، ر. (۱۳۹۰). سطح بندی شاخص های توسعه سلامت استان های ایران، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، (۱) ۴۲، ۱۲۸-۱۰۷.
۹. عزت پناه، ب.، شگوری، م.، مددی، ا. (۱۳۹۳). مدلسازی مکان یابی پارکینگ های طبقاتی با استفاده از روش AHP و شاخص همپوشانی وزنی در GIS (مطالعه موردی: منطقه ۲ اردبیل)، فصلنامه آمایش محیط، (۷) ۲۷، ۱-۲۰.
۱۰. کلانتری، خ.، عبدالله زاده، غ. (۱۳۹۱). برنامه فضایی و آمایش سرزمین، انتشارات فرهنگ صبا، چاپ اول، ۴۹۶ صفحه.

۱۱. متقی، ا.، ربیعی، ح.، قره‌بیگی، م. (۱۳۹۴). تحلیل فضایی توسعه نواحی مرزی شرق کشور، مورد: دهستان-های مرزی استان خراسان جنوبی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، (۱۴) ۲۱، ۱۶۷-۱۴۷.
۱۲. متقی، ا.، حمیدی، م.ح.، مرادی، ث.، نامی، م. (۱۳۹۴). شناسایی و اولویت‌بندی معیارهای مهم در آمایش مناطق مرزی (مورد مطالعه: شهرستان جوانرود)، فصلنامه آمایش و توسعه، ۱۴۰-۱۲۳.
۱۳. ملک‌حسینی، ع.، صفاری راد، ع.، قاسمی، ا.، رجبی امیرآباد، ر. (۱۳۹۴). تحلیل سلسله‌مراتب شهری استان گیلان بین سال‌های ۹۰-۱۳۶۵ با استفاده از مدل لگاریتمی رتبه-اندازه، منحنی لورنز و ضریب جینی، فصلنامه آمایش محیط، (۸) ۳۰، ۱۱۱-۱۳۵.

۱۴. Bowen, W. (۲۰۱۴). AHP: Multiple Criteria Evaluation, in Klosterman, R. et al (Eds), Spreadsheet Model for Urban and Regional Analysis, New Brunswick: Center for Urban policy Research, ۱۱۹P.
۱۵. Bradley, J. (۲۰۰۲). Economic Development on the Island of Ireland: Differing Experiences of North and South, in C. Mailhes (ed) L'Irlande Aujourd'hui: Renouveau et Tradition, Toulouse: Presses de l'Université des Sciences Sociales de Toulouse, ۱-۱۹.
۱۶. Bucken-Knapp, G. (۲۰۱۳). Shaping Possible Integration in the Emerging Cross-border Øresund Region, European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics ۱۹(۴), ۱۳-۳۰.
۱۷. Bufon, M. (۲۰۰۲). Cross-Border Co-operation in the Upper Adriatic, Regional and Federal Studies ۱۲ (۴): ۱۷۷-۱۹۶. Reprinted in J. Anderson, L. O'Dowd, and T. M. Wilson (eds) (۲۰۰۳) New Borders for a Changing Europe: Cross-border Cooperation and Governance, London: Frank Cass, ۱۷۷-۱۹۶.